

AZERBAYCAN-ERMENİSTAN HATTINDA DÜŞMEYEN GERİLİM: TEMMUZ 2020 TOVUZ ÇATIŞMASI SONRASINDA GELİNEN NOKTA

Turgut Kerem TUNCEL

Analist

Analiz No : 2020 / 34

29.09.2020

**Bu değerlendirme yazısı, 27 Eylül 2020 tarihinde Azerbaycan ve Ermenistan arasında yeniden patlak veren çatışmalar başlamadan önce kaleme alınmıştır. Takip eden günlerde yeni gelişmelerle ilgili değerlendirmeler de okuyucuya sunulacaktır.*

12-16 Temmuz 2020de Azerbaycan-Ermenistan devlet sınırının kuzey kesiminde yer alan Tovuz bölgesinde yaşanan büyük çaplı çatışma, dikkatleri bir kez daha iki ülke arasındaki Karabağ ihtilafına yöneltti. Aslında, Güney Kafkasyadaki gelişmeleri yakından takip edenler için Tovuz çatışması beklenmeyen bir gelişme olmadı. Öyle ki, 2010lu yılların ortalarından itibaren, Karabağ ihtilafı kapsamında iki ülke arasındaki gerilimin sürekli artmakta olduğu ve Madrid Prensiplerinin açıklandığı 2007-2009 sürecinden ve 2008-2012 yıllarında dönemin Rusya Devlet Başkanı ise Dmitry Medvedevin başını çektiği süreçten sonra ihtilafın barışçı yollardan çözümü yolunda adım atılması bir yana, AGİT Minsk Grubunun esas çabasının barış sürecinin tamamen çökmesinin ve yaşanabilecek sıcak çatışmaların önlenmesi noktasına gerilediği görülmekteydi.

12-16 Temmuz Tovuz çatışmasından iki aydan uzun bir zaman sonra, Eylül ayının sonlarına gelindiğinde, Azerbaycan-Ermenistan hattındaki gerilimin devam ettiğini görmekteyiz. Dahası bu süre zarfında gerilimi daha da artırma olasılığı olan gelişmeler de yaşanmaktadır. Böylesi bir ortamda, taraflar açık veya kapalı savaş imaları yapmaktan çekinmemektedirler. Ayrıca, AGİT Minsk Grubunun yürüttüğü barış süreciyle ilgili olarak da dikkat çekici ancak olumlu olduğu söylenemeyecek bazı gelişmeler söz konusudur. Bu analiz yazısı, bu süreçlerin bir özetini ve değerlendirmesini sunmayı hedeflemektedir. AVİM

Şubat 2016dan Temmuz 2020ya kadar geçen süre boyunca yaşanan dikkat çekici olayların sunulduğu kronolojinin devamı mahiyetinde değerlendirilirse, Karabağ ihtilafının içinde bulunduğumuz süreçte geldiği nokta daha kapsamlı olarak anlaşılabilecektir.

Sırbistanın Gürcistan Üzerinden Ermenistana Silah Sevkiyatı

19 Temmuzda, Bakudeki iktidarın görüş ve söylemlerine oldukça yakın bir çizgide yayın yaptığı düşünülen Haqqin.az adlı haber sitesinde[2] yayınlanan bir haber-yorum yazısında, 12 Temmuzdan birkaç gün önce yüklü miktarda havan topu ve çeşitli ebatlardaki top mermisinin Gürcistan üzerinden Sırbistandan Ermenistana nakledildiğini ve bu mühimmatın Tovuzdaki çatışmada kullanıldığı iddia edildi. Aynı haber-yorumda, bir dipnotu andırır şekilde sosyal ağlarda yer alan bilgilere göre Rusyadan Ermenistana yine Gürcistan üzerinden askeri araçlar, roket tertibatları ve top mermileri aktarıldığı da belirtildi. Sırbistan ve Gürcistana karşı çok sert bir dille kaleme alınan bu yazıda, Azerbaycan ile bu iki ülke arasındaki dostane ilişkilere, Azerbaycanın bu iki ülkeye yaptığı yardımlara değinildi ve Ermenistana silah aktarımı konusu, bu ülkelerin Azerbaycanı sırtından vurması ve dostluğa ihanet etmesi anlamlarında yorumlandı. Gürcistanın Azerbaycana karşı diğer olumsuz tutumlarından örneklerin verildiği yazıda, bu durumda Azerbaycan Devleti, [Gürcistan ile ilgili] siyasetini gözden geçirmek ve pozisyonunu değiştirmek durumunda kalacaktır şeklinde oldukça çarpıcı bir vurgu yapıldı.[3]

Bu haber-yorumun yayınlanmasından sonra, Gürcistan Dış İşleri Bakanlığı haberi yalanlamış, Azerbaycan ve Gürcistan arasındaki derin ve gelişen stratejik ortaklığı ve uzun vadeli dostane ilişkileri vurgulamış, bölgesel ve küresel öneme sahip ortak projelere dikkat çekmiştir.[4] Benzer şekilde Gürcistan Başbakanlık Sözcüsü Irakli Chikovani, Azerbaycan medyasının yanlış ve taraflı haber yaptığını belirterek, Azerbaycan ve Gürcistan arasındaki güçlü stratejik ortaklığa değinmiştir. Başbakan Giorgi Gakharia ise Azerbaycan ve Gürcistan arasındaki stratejik ortaklık ve kardeşliği hiçbir şey tehdit edemez. En üst düzeydeki bu ilişkileri hiçbir şey bozamaz ☀ şeklinde bir ifadede bulunmuştur.[5] Gürcistandaki yönetimden bu şekilde açıklamalar gelirken, muhalefetin ise, Gürcistan üzerinden Güney Kafkasyaya silah aktarımını, Rusyanın bölgedeki istikrarı bozma çabalarına dikkat çekerek ve Azerbaycanla olan ilişkilere atıf yaparak çok sert bir dille eleştirdiği görülmüştür.[6] 21 Temmuzda yaptığı bir açıklamada ise Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, Haqqin.az sitesindeki haber-yorumun kullandığı ton ve vurgulardan oldukça farklı bir şekilde, Gürcistanın

Ermenistana giden bir diğer silah kargosunun topraklarından geçmesine izin vermediğini ve Gürcistan hükümetinin güvenilir bir ortak ve dost olduğunu söylemiştir.[7] Aliyev benzer ifadeleri 19 Eylülde de tekrarlamıştır.[8]

Konunun gündeme gelmesinden sonra Sırp yetkililerin de, Azerbaycana yönelik olası bir gerginliği önlemeye yönelik açıklamalarda bulunduğu görülmüştür. Sırp yetkililer yaptıkları açıklamalarda Ermenistana karşı uluslararası bir silah ambargosunun olmadığını belirterek silah satışının uluslararası hukuk açısından bir ihlal olmadığını belirtmekle birlikte, bu satışın özel bir şirket tarafından gerçekleştirildiği vurgulayarak Belgradın konuyla doğrudan bir ilişkisinin olmadığını vurgulamışlardır. Ayrıca, silah satışının hafif silahları kapsadığını ve değeri toplamda 1 milyon USDden daha az olan bir tedarikin söz konusu olduğunu açıklamışlardır. Sırp yetkililerin, Sırp şirketlerin daha önce de Ermenistana silah sattığını belirterek konuyu sıradanlaştırmaya çalıştıkları da görülmüştür. Bunların yanında Sırbistan Cumhurbaşkanı Aleksandar Vučić, İlham Aliyevi arayarak iki ülke arasındaki kardeşlik ve stratejik ortaklığa vurgu yapmıştır. Aliyevi Belgrada davet eden Vučić, bu toplantının hazırlığı için Baküye özel bir heyet göndereceğini de söylemiştir. Sırp yetkililer ilk başlarda, konuyu özel bir şirket tarafından silah satışında bir sorun olmadığı noktasında değerlendirirken, sonradan Cumhurbaşkanı Vučićin silah satışının yanlış bir karar olduğunu söylemesi dikkati çeken bir vurgu farkı olmuştur. [9]

Sırbistanın Gürcistan üzerinden Ermenistana silah satışı konusu değerlendirildiğinde ilk olarak söylenebilecek şeyler biri, Gürcistanın, Azerbaycan ile ikili ilişkileri ve buna ek olarak Türkiyenin de içinde Azerbaycan-Gürcistan-Türkiye olduğu üçlü ilişkilerin gerektirdiği dostane tutumu her zaman sergilemediğinin görülüyor olmasıdır. Yukarıda bahsi geçen 23 Temmuz 2020 tarihli analizde vurgulanan Tovuz çatışmasıyla ilgili Tiflisin yaptığı açıklamalar buna dair örneklerden yalnızca bir tanesidir. Tiflisin bu tutumuna rağmen, işler ciddi bir hal aldığında sergilediği tavır ise, bu tür durumlarda, son kertede, nerede duracağına veya durmak zorunda kalacağına dair bir fikir vermesi anlamında önemlidir. Esasen Aliyevin olay gündeme geldikten birkaç gün sonra Gürcistana yönelik dostane söylemi, Bakü ve Tiflis arasında konuya dair bir anlaşmanın sağlandığına işaret etmektedir. Bununla ilgili olarak bazı Azerbaycanlı uzmanlar, Bakünün tepkisi sonrası Tiflisin kendi toprakları üzerinden Ermenistana ikinci bir silah aktarımını engellediğini belirtmiştir.[10] Ermenistan basınında da bunu dolaylı olarak teyit eden bazı haber-yorumlar yer almıştır.

Bunun dışında Gürcistanın, topraklarından Ermenistana silah taşınması konusunda değişen tavrı ve Sırbistanın konuyla ilgili yaptığı açıklamalar ve sergilediği tutum, Azerbaycan-Ermenistan ihtilafı bağlamında uluslararası alanda ortaya çıkan tablo açısından da önem arz edebilir. Ne Gürcistan ve Sırbistan, Ermenistana silah sağlanması konusunda Ermenistanı açıkça destekleyen bir tavır sergilemiş, bu durumu savunmuştur. Bu durum, siyasi-diplomatik alanda Azerbaycan için bir kazanım olarak değerlendirilebilir.[11]

Ermenistana silah satışı meselesi, bir başka konunun da görülmesine vesile olmuştur. Sırbistandan Ermenistana silah satan şirketin Slobodan Tešić adlı bir silah tüccarına ait olduğu ortaya çıkmıştır. Bu ismin geçmişi irdelendiğinde ise çarpıcı bir takım olgularla karşılaşmaktayız. Cumhurbaşkanı Vučić ve iktidardaki Sırp İlerici Partisine yakın bir şahıs olan, Sırp siyasi eliti ile kirli ilişkileri olduğu anlaşılan Tešić, Sırbistanın en büyük silah tüccarlarındandır. ABD diplomatik yazışmalarında 2009da Ermenistana yasadışı yollarla silah sattığı geçmiştir. Liberyaya silah satışı yasağını ihlal ettiği gerekçesiyle Birleşmiş Milletler hakkında on yıl seyahat yasağı getirmiştir. 2019 yılında Tešićle irtibatlı dokuz kişi ve üç oluşuma ABD Maliye Bakanlığı yaptırım uygulamıştır. Aynı yıl Tešić, büyük bir silah satış ticareti skandalında da başrolü oynamış, Suudi Arabistana sattığı top mermileri Yemendeki teröristler tarafından kullanılmıştır.[12] Kısacası, Sırbistan ve Ermenistan arasındaki silah ticareti, Ermenistanın silah tedarikçilerinden birinin karanlık kimliğinin görülmesine, ayrıca Ermenistanın daha öncesinde yasadışı yollardan da silah temin ettiğinin hatırlanmasına neden olmuştur. Tüm bunlar bir arada değerlendirildiğinde, bu meselenin sonuçta Azerbaycan için diplomatik-siyasi bir kazanımla sonuçlandığı söylenebilir.

AGİT Minsk Grubunun 24 Temmuz 2020 Tarihli Basın Açıklaması

Tovuz çatışmasından sonra AGİT Minsk Grubunun **24 Temmuz** tarihinde bir basın açıklaması yapmıştır.[13] Bu açıklamada dikkat çeken hususlardan biri taraflardan sivillerin veya kritik (stratejik) altyapının (İng. *critical infrastructure*) hedef alınacağını ima eden tehditlerden uzak durmalarının istenmesidir. Tovuz çatışmasının, Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı (BTC), TANAP ve TAPa bağlanan Güney Kafkasya Doğal Gaz Boru Hattının ve Bakü-Tiflis-Kars Demir Yolunun (BTK) geçtiği güzergâha oldukça yakın bir mevkide yaşanması, Ermeni tarafının bunları vurma imaları ve buna

karşılık Azerbaycanın, uluslararası alanda eleştirilen, Ermenistandaki Metsamor nükleer santralini vurabileceklerini açıklaması[14] hatırlandığında AGİT Minsk Grubunun bu uyarısı anlam kazanmaktadır.

İkinci olarak bu bildiride, AGİT Minsk Grubu eş-başkanı ülkelerin ortak çabalarını eleştiren açıklamalar ve barış sürecine dair tek taraflı olarak yeni şartların getirilmeye veya barış süreci formatında değişiklikler yapılmaya çalışılması eleştirilmiştir. Her ne kadar bunlar tek bir cümlede ifade edilmiş olsa da, ayrı ayrı değerlendirilmelerinde fayda vardır. Bilindiği gibi, bir süreden beri AGİT Minsk Grubu ve eş-başkanı ülkeler yetersiz, kendi çıkarlarına yönelik ve taraflı tutumları nedeniyle eleştirilmektedir. Anlaşılan odur ki, eş-başkan ülkeler bu eleştirilerden rahatsızlık duymaktadır. Ne var ki, tutumlarını değiştirmek yerine eleştirileri eleştirmeyi tercih ettikleri de görülmektedir.

Tek taraflı olarak yeni şartların getirilmesi eleştirisinin hem Ermenistan hem de Azerbaycana karşı yapılmış bir uyarı olduğu düşünülebilir. Tarafların aşırı (İng. *maximalist*) tutumlardan kaçınması uyarısı da aynı şekilde değerlendirilebilir.

Bilindiği gibi bir süreden beri Ermenistan, Karabağdaki *de facto* Ermeni yönetiminin görüşmelere tam yetkili ve eşit bir aktör olarak katılması, yani barış görüşmelerinin formatının değiştirilmesi konusunda ısrar etmektedir. Bu nedenle, AGİT Minsk Grubunun yeni şartlar ve formatın değiştirilmesi girişimleriyle ilgili eleştirilerinin özellikle Ermenistanı hedef aldığını düşünmek yanlış olmayacaktır.

Bildiride önem arz eden bir başka şey, AGİT gözlemcilerinin (İng. *OSCE monitors*) en yakın zamanda bölgeye dönmelerinin gerekliliğine dair olan ifadedir. Ateşkes rejiminin devamının sağlanması ve ihlallerin engellenmesi maksadıyla görev yapan AGİT gözlemcileri konusu özellikle Nisan 2016dan bu yana tartışma konusu haline gelmiş bir meseledir. 1996dan bu yana bölgede AGİT gözlemcileri görev yapmaktadır. Ancak, bunların sayısı yalnızca altıdır[15] ve bunlar cephe hattına yakın yerlerde değil Gürcistanın başkenti Tifliste bulunmaktadırlar. Cephe hattında iki ayda bir birkaç saat süren gözlemler gerçekleştirmektedirler. Gözlemciler cephe hattında gözlem faaliyeti yapmadan önce bunu Azerbaycanlı ve Ermeni yetkililere bildirmeleri gerekmektedir.[16] Cephe hattının zorlu coğrafi koşulları, çatışmalar nedeniyle oluşan güvenlik sorunları ve gözlemcilerin sayısının azlığı, misyonların hakkıyla ve tatmin edici şekilde yürütülmesine engel olan

diğer nedenlerdir.

Nisan 2016dan sonra Azerbaycan ve Ermenistan gözlemcilerin sayısının artırılması konusunda ortak bir noktaya varmış ancak bunların cephe hattında mı yoksa Bakü, Erivan, Hankendi veya Tifliste mi olacakları konusunda ayrılığa düşmüşlerdir.[17] Öte yandan 2017 yılında, özellikle Ermeni basınında Azerbaycanın cephe hattındaki gözlem faaliyetlerinin artırılmasına karşı çıktığına dair haberler çıkmıştır. Bu haberlere göre Azerbaycan, Ermeni birliklerin işgal ettikleri topraklardan çekilmedikçe, gözlem faaliyetlerinin artırılmasının var olan durumun pekişmesine hizmet edeceğini öne sürmekte ve bu nedenle buna karşı çıkmaktadır.

Genel bir değerlendirme yapıldığında anlaşılan odur ki, Azerbaycan, işgalin kaldırılmasıyla ilgili sembolik de olsa bir adım atılmadan gözlem misyonunun daha işlevsel hale getirilmesi konusunda isteksizdir. Azerbaycanın bu tutumu, son yıllarda daha sık ve açık şekilde ifade etmeye başladığı barışçıl yollar söz konusu olmayacaksa, ihtilafı askeri yollardan çözme söylemi içinde değerlendirilebilir. Dolayısıyla, AGİT Minsk Grubunun açıklamasındaki gözlem misyonu ile ilgili vurgunun daha çok Azerbaycana yönelik bir ifade olduğu düşünülebilir.

Son olarak 24 Temmuz 2020 tarihli AGİT Minsk Grubu açıklaması, **9 Mart 2019** tarihli açıklamasına atıfta bulunmakta ve bu açıklamada belirtilen ilke ve hususların arabuluculuk çabalarının zeminini teşkil etmeye devam edeceğini teyit etmektedir.

AGİT Minsk Grubunun 9 Mart 2019 tarihli açıklamasında[18] vurgulanan dikkat çekici ilke ve hususlar biri, diğer anlaşmadan tarafla tek taraflı olarak barış görüşmelerinin formatının değiştirilmesi yönündeki yaklaşımın reddedilmesidir. Yukarıda belirtildiği gibi bu husus 24 Temmuz 2020 açıklamasında da vurgulanmıştır. Yine bu açıklamada olduğu gibi, tarafsız ve eleştirel gözlem konusuna destek de belirtilmiştir.

Açıklamada dikkati çeken bir diğer nokta, eş-başkanların ihtilaftan etkilenen ilgili taraflarla alakalı konuları görüşmeye devam edeceği yönündeki açıklamadır. Bununla ilgili olarak onların görüş ve endişelerinin müzakere edilmiş çözümün başarısı için dikkate alınması gerekliğinin kabul edildiği söylenmektedir.

Bildiride, adil ve kalıcı çözümü için Helsinki Nihai Senedinin temel ilkeleri olan güç kullanılması veya güç kullanma tehdidinden kaçınma, toprak bütünlüğü ve eşit haklar ve halkların kendi kaderini tayini ilkelerinin temel alınması

- Dağlık Karabağın çevresindeki bölgelerin Azerbaycanın kontrolüne geri verilmesi;
- Dağlık Karabağa güvenlik ve öz yönetim garantileri sağlayan geçici bir statü;
- Ermenistanı Dağlık Karabağa bağlayan bir koridor;
- Dağlık Karabağın nihai yasal statüsünün gelecekte yasal olarak bağlayıcı bir irade bildirimiyle belirlenmesi;
- Tüm yerlerinden edilmiş kişilerin ve muhacirlerin eskiden yaşadıkları yerlere dönme hakkı;
- Barış gücü operasyonunu da içeren uluslararası güvenlik garantileri.

Bu altı maddeyle ilgili olarak, bazı ilke ve hususların, diğerlerinin üzerine çıkartılmasına yönelik çabaların dengeli bir çözüme ulaşılmasını imkânsız kılacağı belirtilmiştir.

AGİT Minsk Grubunun vurguladığı altı ilke ve husus, 2007-2009 yıllarında formüle edilerek açıklanan, Madrid Prensipleri olarak anılan barış sürecinin üzerinde yürütüleceği genel prensiplerindir. Bu prensipler açıklandıktan sonra özellikle Dağlık Karabağın statüsünün belirlenmesiyle ilgili madde nedeniyle hem Ermenistan hem de Azerbaycandan bazı tepkiler yükselmiş, Azerbaycan bazı çekincelerle birlikte temel prensipleri kabul ederken Ermenistan itirazlarını sürdürmüştür. Bu itirazlara rağmen, Madrid Prensipleri barış sürecinin üzerinde yürütüleceği ilkeler olarak kabul edilmiştir. Bundan sonra Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki tartışma ilkeler üzerinden değil ilkelerin yorumları ve nasıl uygulanacakları üzerinden devam etmiştir. Ne var ki, özellikle 2018 yılı sonları-2019 yılı başlarından itibaren Ermeni basınında Madrid Prensiplerini eleştiren ve bunların barış iptal edilmesini savunan yorumların dikkat çekici düzeyde arttığı gözlemlenmektedir. Yani, geçtiğimiz son bir-iki yıl içinde Ermeni tarafı bu prensipleri reddeden bir noktadan hareket etmektedir. Bunlar göz önünde bulundurulduğunda, AGİT Minsk Grubunun açıklamasında Madrid Prensiplerini açıkça vurgulayarak Ermenistana mesaj verdiği düşünülebilir.

Bölgede Yükselen Çatışma Atmosferi

Azerbaycanda yeni Dış İşleri Bakanı

Uluslararası alanda bunlar yaşanırken, bölgede de dikkat çekici gelişmelerin gündeme geldiği görülmektedir. Bunlardan ilki, 2004 yılında beri Azerbaycanın

Tüm bunlar bir araya getirildiğinde, önümüzdeki süreçte Azerbaycanın Karabağ ihtilafı ile ilgili daha sert, belki de alışıldık diplomatik üslubun dışına çıkan bir üslup sergileyeceği akla gelmektedir. Ayrıca, barış sürecinde dış işleri bakanlığının daha geride kalarak, diğer devlet kurumlarının daha ön plana çıkacağı gibi bir olasılık da mümkün gözükmektedir.

Türkiye ve Azerbaycan arasında dayanışma mesajları ve Ermenistanın misillemesi

Tovuzdaki çatışmanın patlak verdiği 12 Temmuzdan birkaç gün önce Rusyanın Abhazya ve Güney Osetyada başladığı askeri tatbikat[20] çok dikkat çekmese de **17 Temmuz**da Karadeniz ve Hazar Denizini de kapsayan güney bölgelerde 150,000 askeri personelin ve çok sayıda uçak, helikopter ve geminin içinde yer baskın tatbikat[21] endişe yaratmıştır. Bu tatbikat, bazı yorumcuların yeni bir 2008 senaryosu (Ağustos 2088 Gürcistan ve Rusya arasındaki Beş Gün Savaşı) mu tekrar ediyor sorusunu sormasına vesile olmuştur. Bundan yaklaşık iki ay sonra, **21-26 Eylül** tarihlerinde, yine Rusyanın 80.000 personelle aynı bölgede gerçekleştirdiği Kavkaz 2020 askeri tatbikatı da Rusyanın bölgeye dair niyetlerinin sorgulanmasına neden olmuştur. Kavkaz 2020ye, Belarus, Çin, Myanmar ve Pakistanın yanında Ermenistanın da katılması kuşkucu değerlendirmelerin yapılmasının bir diğer nedeni olmuştur.

Rusyanın çevre bölgelerinde yaşanan ihtilafları suiistimal ederek, çoğu zaman bunları kışkırtarak jeopolitik fayda elde etme yoluna gittiği hemen herkesin hem fikir olduğu bir görüştür. Ayrıca, Rusyanın eline fırsat geçtiğinde siyasi hedeflerine ulaşmak için askeri güç kullanmaktan imtina etmediği de görülmektedir. Dolayısıyla, gerçekleştirdiği tatbikatların Rusyanın niyetinin sorgulanmasına yol açması anlaşılır bir yaklaşımdır. Ancak, gerçekleştirilen tatbikatların esas olarak Güney Kafkasya ile ilgili gelişmelerle değil Ukrayna krizi dolayısıyla Karadenizdeki gergin bağlamla ilişkilendirmek daha doğru bir yaklaşım olabilecektir.[22]

Tovuzdaki Azerbaycan-Ermenistan çatışmasıyla doğrudan ilgili olan askeri tatbikat**, 29 Temmuz-10 Ağustos** tarihlerinde Azerbaycan ve Türkiye hava ve kara kuvvetlerinin ortaklaşa düzenlediği büyük çaplı tatbikattır.[23] Tatbikatın bir ayağının Nahcivanda gerçekleştirilmesi dikkati çeken hususlardan biridir. Bu tatbikat ve hemen sonrasında Türkiye Savunma Bakanı Hulusi Akar ve beraberindeki

heyetin **13 Ağustos**ta gerçekleştirdiği Bakü ziyareti, ayrıca bu ziyarette Akarın sarf ettiği sözler Türkiyenin Azerbaycan-Ermenistan ihtilafı bağlamında Azerbaycana açık desteğini bir kez daha göstermiştir.[24]

Türkiye ve Azerbaycan arasındaki dayanışma **2 Eylül**de Aliyevin Yunanistanın yeni Bakü büyükelçisinin güven mektubunu kabul ederken sarf ettiği sözlerle de ortaya konmuştur. Azerbaycan cumhurbaşkanlığı resmi websitesinde Aliyevin, Yunan büyükelçiye söylediği şu sözler aktarılmaktadır:[25]

> Son olarak, Türkiye ve Yunanistan arasında Doğu Akdenizdeki gerilime değinmek istiyorum. Şunu diyebilirim ki, ve bu bir sır değildir, Türkiye yalnızca bir dost ve ortak değil, kardeş ülkemizdir. Ve Türkiyeyi her durumda hiç tereddütsüz destekliyoruz ve destekleyeceğiz. Ve aynı desteği Türk kardeşlerimizden de görmekteyiz. Onlar, Azerbaycanı her konuda destekliyor ve biz de onları, Doğu Akdenizdeki aramalar dahil, her konuda destekliyoruz ☀□□□□□□□□□□ her konuda her zaman onların yanında yer alacağız.

Türkiye ve Azerbaycan arasındaki dayanışmanın, Ermenistanı oldukça rahatsız ettiği görülmektedir. Ne var ki Türkiye ve Azerbaycan arasındaki dayanışmanın Ermenistanı geri adım atmaya yöneltmediğinin de belirtilmesi yerinde olacaktır. Öyle ki, Ermenistanın Ankara-Bakü dayanışması karşısında misilleme anlayışıyla bazı adımlar atmaktadır. Ermenistan Dış İşleri Bakan Minister Zohrab Mnatsakanyanın Mısır ziyareti ve bu ziyaret esnasında **13 Eylül** günü sarf ettiği sözler bu çerçevede değerlendirilebilir. Mnatsakanyan, 2018de göreve geldikten sonra ilk kez bir Orta Doğu ülkesini ziyaret etmiştir. Bu ziyaret Türkiye ile gergin bir ilişki içinde olan Mısıra, hem Güney Kafkasyada hem de Doğu Akdenizde gerilimin üst düzeyde olduğu bir zamanda gerçekleştirilmiştir. Bu ziyarette Ermeni Bakan, Türkiyenin Güney Kafkasyada oynadığını iddia ettiği olumsuz role değinmiş ve Doğu Akdenizde deniz yetki alanları hakkındaki ihtilafla ilgili Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Kesimine Ermenistanın desteğini ifade etmiştir.[26]

Görülen odur ki Ermenistan, Türkiye-Azerbaycan dayanışması karşısında düşmanımın düşmanı, dostumdur anlayışıyla hareket etmeyi seçmiştir. Bu kapsamda dikkat edilmesi gereken bir başka nokta ise Ermenistanın kendisiyle ilgisi olmayan Doğu Akdeniz meselesiyle ilgili beyanatlar vermekte olduğudur. Buna karşı getirilebilecek bir argümanın ilk bakışta Türkiyenin de doğrudan

Gurgin Alberyanın yakalanması: Cezalandırıcı savunma anlayışının hayata geçirilmesi mi?

Bölgede üçüncü aktörleri de içine alan gerginlik sürerken, **23 Ağustos**ta, Azerbaycan topraklarına giren Ermenistan ordusunda görevli Üsteğmen Gurgin Alberyan Karabağ cephe hattının kuzey tarafındaki Goranboy bölgesinde yakalanmıştır. Azerbaycanlı yetkililer Alberyanın sabotaj amacıyla cephe hattının Azerbaycan tarafına sızmaya çalışan bir gruptan olduğunu açıklarken, Ermeni yetkililer ise, bu kişinin yolunu kaybettiği için kazayla cephe hattını geçtiğini iddia etmiştir.[27]

Bu açıklamaların her ikisi de doğru olabilir. Ancak, daha önce de benzer olayların yaşandığı ve Ermenistan tarafının bu olayları da yanlışlık söylemiyle açıkladığı hatırlanmalıdır. Bunun yanında, Ermenistan Savunma Bakanı Tonoyanın 2016 açıkladığı yeni savunma anlayışı olan ve tehdit hissedildiğinde, düşmanın saldırısını beklemeden, düşmanı düşman topraklarında, sabotaj ve diğer yollarla cezalandırarak ve savaşı düşman topraklarına taşıyarak, düşmanın saldırı azmini kırmak şeklinde özetlenebilecek cezalandırıcı savunma anlayışı akla geldiğinde, Azerbaycanın iddiasının doğru olabileceği görülmektedir. Ermenistanın cezalandırıcı savunma anlayışı kapsamında gerçekleştireceği eylemlerin bölge de yaşanacak büyük çaplı çatışmaların nedeni olacağı, bunun yanında bu anlayışla hareket eden Ermenistanın uluslararası hukuk karşısında sorumlu olacağı da akla gelmektedir.

Yükselen militarist söylemler

Ermenistan Başbakanı Nikol Paşinyanın eşi Anna Hakopyan beraberindeki on dört kadınla birlikte **25-31 Ağustos** tarihlerinde Karabağda bir hafta süren askeri bir eğitim programına katılması da bölgedeki dikkati çeken gelişmelerden biri olmuştur. Bu olay, program bittikten sonra, 2 Eylülde, Hakopyanın resmi websitesinde duyurulmuştur. Bu sitede Hakopyanın, siperde, kamuflaj üniforma içinde elinde kalaşnikof tüfekle bir siperden nişan aldığı fotoğraflar da yayınlanmıştır.[28]

28 Ağustosta Ermenistan Savunma Bakanlığı yetmiş yaşına kadar kadın ve erkek gönüllü vatandaşlardan oluşan 100,000 kişilik bir milis gücünün kurulmasına dair bir yasa tasarısını parlamentoya sunmuştur. Savunma Bakanı David Tonoyan bu tasarıyı, Ermenistanın etrafında var olan ve ortay çıkmakta olan tehdit ve riskler ve komşulardan gelen savaşa yönelik açıklamalar nedeniyle böyle bir güce ihtiyaç olduğunu söyleyerek savunmuştur. Bu öneri Ermenistanda çeşitli kesimlerden destek görürken, bazı çevreler ise bu milis yapılanmasının ülke içinde siyasi amaçlarla kullanılabilecek bir paramiliter güce dönüşebileceği endişelerini ifade etmiştir.[29] Milis gücü hakkındaki yasa tasarısı gündeme geldikten yaklaşık yirmi gün sonra, **19 Eylül**de, bu sefer Anna Hakopyan, 18-27 yaşlarındaki kadınlar için kırk beş günlük temel askeri eğitim programını duyurmuştur. Bu programa başvuruların 1 Ekimde başlayacağı ve programı başarıyla tamamlayanların düzenli orduya katılabilecekleri açıklanmıştır.[30]

21 Eylüle gelindiğinde Azerbaycan Cumhuriyeti Seferberlik ve Askere Alma İdaresi (Az. *Azərbaycan Respublikası Səfərbərlik və Hərbi Xidmətə Çağırış üzrə Dövlət Xidməti*), Azerbaycan ordusunun yedeklerine yönelik talim-yoklama hakkında bir duyuru yapmıştır.[31] Bu duyuru Türkiye basını tarafından Azerbaycanda seferberlik ilan edildiği yönünde haberlerin yapılmasına neden olsa da, Azerbaycanda olağanüstü bir durumun olmadığı, bu duyurunun bir savaş durumu nedeniyle yapılmadığı anlaşılmıştır.

Paşinyanın eşi Anna Hakopyanın Karabağda katıldığı askeri eğitim programı pek çok açıdan tartışılabilir bir olgudur. Hakopyanın bu programa kurucusu olduğu Barış için Kadınlar girişiminin bir etkinliği olarak katıldığı anlaşılmaktadır. Hakopyanın websitesindeki bilgilere göre Barış için Kadınlar, Dağlık Karabağ ihtilafının barışçıl yollarla çözümünü hedeflemektedir. Bu girişimin siyasi olmadığını, daha ziyade bir kadın ve anne hareketi olduğunu belirtilmektedir. Hakopyana göre kadınların ortak aktivizmi barış için önemli bir çaba olacaktır.

Barış için Kadınlar girişiminin, kimsenin itiraz etmeyeceği bu söylemiyle Hakopyan ve beraberindeki kadınların Karabağda gerçekleştirdikleri eylemler ve ifade ettikleri sözler arasındaki çelişki çarpıcıdır. Hakopyanın websitesindeki bilgiye göre 22 Ağustosta Hankendinde gerçekleştirilen bir toplantıda konuşmacı olan kadınlar barış ve zorunlu öz savunma arasındaki bağlantıyı vurgulamış ve kadınların muharebe atış tatbikatı dersleri almalarının gerekli

Barışın sağlanmasını hedeflediği iddia edilen bir girişimin mensuplarının askeri eğitim programlarına katılması, dahası bunu özendirmesi mantıki çerçevede anlaşılması kolay olmayan bir durumdur. Elinde kalaşnikofla pozlar veren Hakopyanın Azerbaycanlı kadınlarla barış için nasıl bir araya gelebileceğinin de anlaşılması zordur. Elbette ki, bu çelişkilerin samimi ve rasyonel bir açıklamasını aramak nafile ve safça bir çaba olacaktır. Açık olan şudur ki, Hakopyanın Barış için Kadınlar girişimi yavan bir propaganda çalışmasından öte bir şey değildir. Bunun yanında, Karabağda aldığı askeri eğitimin de, Ermenistanda siyaseten işleri iyi gitmeyen eşi için gerçekleştirilen iç siyasete yönelik bir halkla ilişkiler faaliyeti olduğu görülmektedir.

Ancak bu durum da kendi içinde Güney Kafkasyadaki barış ve istikrar açısından büyük bir olumsuzluk kaynağıdır. Görülmektedir ki, Paşinyan iç siyasette sıkıştıkça milliyetçi-militarist ve savaşçı bir söylemi benimsemektedir. Bu durum bir yandan Azerbaycan ile olan gerilimi artırırken öte yandan Ermenistan toplumunda da milliyetçi-militarist bir havanın daha da çok hâkim olmasına neden olmaktadır. Bu durum, Ermenistan toplumunun karşılıklı tavizler yoluyla barışa ulaşma anlayışından uzaklaşması anlamına gelecektir. Dolayısıyla, Paşinyan iç siyasi hesapları nedeniyle farkında olarak veya olmayarak Karabağ sorununun barışçıl yollarla çözümüne engel olan bir çizgide hareket etmekte, politikaları barış için bir engel olmaya başlamaktadır. Yine Hakopyanın açıkladığı genç kadınları için askeri eğitim programı ve Savunma Bakanlığının gündeme getirdiği milis gücü oluşturma öneriler de yanı sonuca hizmet eden girişimlerdir. Sonuçta, Ermenistanda toplumları barışa hazırlayan değil aksine barıştan uzaklaştıran bir havanın iktidar tarafından derinleştirildiği görülmektedir. Benzer bir havanın Azerbaycanda da hâkim olduğunun da belirtilmesi gerekmektedir.

Hakopyanın Karabağda aldığı askeri eğitimle ilgili bunların dışında da önem arz eden konular vardır ve bunlar Ermeni tarafının Dağlık Karabağın bağımsız bir devlet olduğu, Ermenistanın Dağlık Karabağ ihtilafının esas tarafı olamadığı vb. söylemlerinin gerçeklikten ne kadar uzak olduğunu göstermektedir. İlk olarak, Hakopyan Ermenistan Cumhuriyeti vatandaşıdır ancak Ermenistanda değil Ermenistanın iddialarına göre ayrı ve bağımsız bir devlet olan Karabağda, Karabağlı subayların eğitmenlik yaptığı bir programda askeri eğitim almıştır. Hakopyanın yukarıda alıntılanan ülkemize karşı askeri bir saldırganlık durumunda, sadece ordumuz değil, tüm Ermeni vatandaşları savunma pozisyonlarında yerlerini alacaktır sözleri de dikkat çekicidir. Bu sözlerde geçen

Ermenistanın Rusya ile askeri ilişkileri

Bunlar olurken, **31 Ağustos**ta, David Tonoyan, Rusyadan Su-30SM savaş uçaklarının alımı konusunun bu ülkeyle görüşüldüğünü, dört Su-25 savaş uçağının modernizasyonu hakkında anlaşmaya varıldığını, ayrıca Rusya ile askeri endüstri alanında ortaklık kurulması konusunda ümitli olduğunu açıklamıştır. Azerbaycanlı yetkililer ise Ermenistan ve Rusya arasındaki silah ticareti konusuyla ilgili protestolarını ifade etmiştir. Bir Azerbaycanlı milletvekili Rusyanın Ermenistana silah satışının bu ülkenin AGİT Minsk Grubu eş-başkanlarından biri olarak otoritesini sarsacağını ve bunun barış süreci açısından olumsuz sonuçları olacağını belirtmiştir.[32]

Tavuz çatışmasından sonra Ermenistanın Rusyadan silah alımı ve bu ülkeyle askeri endüstri alanında iş birliğine dair açıklamaları akla ilk olarak, Nisan 2016daki Dört Gün Savaşından, Eylül 2016da, Ermenistana Rus yapımı İskender balistik füze sisteminin yerleştirilmesini getirmektedir. Bunun yanında, Tonoyanın konuya dair açıklamalarının farklı boyutları da söz konusudur. Rusya, sadece Ermenistan için değil Azerbaycan içinde en önemli silah tedarikçisidir. Dolayısıyla Rusya, Karabağ ihtilafının süregitmesinden ekonomik bir kazanç elde etmektedir. Barış sürecin yürüten AGİT Minsk Grubunun bir eş-başkanı ülkenin ihtilafın taraflarına silah satmakta olması AGİT Minsk Grubu hakkında soru işaretlerinin oluşması için yeterli bir sebeptir. Ermenistan ve Rusya arasındaki silah ticareti ve bundan da önemlisi askeri endüstri alanındaki olası iş birliği Ermenistanın Rusyaya olan bağımlılığının daha da artması anlamına gelecektir. Bu durum, Avrupa Birliğinin Doğu Ortaklığı girişiminin içinde yer alan ve 2018deki Kadife Devrim ile Avro-Atlantik doğrultusunda irade beyan ettiği söylenen Ermenistanın medeniyetsel tercihleri, bununla ilgili söylem ve var olan gerçeklikle ilgili tartışmalar açısından önemlidir.

Karabağdaki de facto Ermeni yönetiminin yedi ilkesi

Tovuz çatışmasından sonra AGİT Minsk Grubunun yürüttüğü Karabağ ihtilafın çözüm süreci açısından en dikkat çekici gelişmelerden biri ise **15 Eylül**de Karabağdaki *de facto* Ermeni yönetiminin cumhurbaşkanı Arayik

1. Artsakh [Dağlık Karabağ] hükümetinin ihtilafın barışçıl nihai çözümü sürecindeki *tüm etaplara tam ehliyetli yasal katılımı* sağlanmalıdır.

2. Dağlık Karabağ Cumhuriyetinin egemenliği, bağımsızlığı, *toprak bütünlüğü* ve güvenliği riske atılamaz veya hiçbir koşulda pazarlık konusu olamaz.

3. Dağlık Karabağ halkının *kendi kaderini tayin hakkının kesin tanınması* nı içermeyen hiçbir çözüm seçeneği taraflar arasındaki ehemmiyetli tartışmaların konusu olamaz.

4. Ermenistan ve Azerbaycan halkları barış içinde yaşamak istedikleri için güç kullanımı ve güç kullanma tehdidi girişimlerinin önlenmesi için açık garantiler olmalıdır. *Aksi takdirde, Dağlık Karabağ Cumhuriyeti, Azerbaycanın saldırılarına karşı askeri harekâtları Azerbaycan topraklarına taşımaya varan orantısızca sert karşı eylemler için hazırdır.*

5. Hiçbir çözüm önerisi *Dağlık Karabağ Cumhuriyetinin tek taraflı ödün veya orantısız ve uygun olmayan tavizlerini içeremez.*

6. Çözüm ve alakalı süreçlerde *Ermeni mülteci ve ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin [IDPler] hukuki temsili olmalı ve bu Azerbaycanlı mülteci ve IDPlerin temsili ile eşit olmalıdır*. Bunlara dair meselelerin çözümü benzer ve eşzamanlı olmalıdır.

7. Uluslararası toplum (özellikle AGİT ve eş-başkanları) *Dağlık Karabağ nüfusunun ihtilaf ve Dağlık Karabağın uluslararası statüsünden kaynaklanan insan haklarının kısıtlanması ve ihlal edilmesini önlemelidir* . Bu kısıtlama ve ihlaller, Azerbaycanın bilinen uluslararası hukuk prensiplerine karşı baskı uygulamak amaçlı uygulamaya çalıştığı, fiilen uluslararası insani programlardan dışlanmasını içermektedir. (vurgular eklenmiştir)

Bu ilkelerin ilki tam da AGİT Minsk Grubunun 24 Temmuz 2010 ve 9 Mart 2019deki açıklamalarında reddettiği barış görüşmelerinin formatının değiştirilmesi çabasına işaret etmektedir. Beşinci ilkede ifade de, Karabağdaki *de facto* Ermeni yönetiminin müzakerelerde yer almadığı düşünüldüğünde bu doğrultu da bir oldubitti çabasına işaret etmektedir.

İkinci ilkede geçen toprak bütünlüğü vurgusu aslında ilk başta zannedilebileceğinden çok daha derin bir mevzuyu gündeme getirmektedir. Bunun anlaşılması için, 1991 yılına geri gitmek gerekecektir. 2 Eylül 1991de Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti içindeki Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi Sovyeti bağımsızlık ilan ederken sadece Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi idari sınırının içinde kalan topraklar değil, buranın dışında kalan Azerbaycanın Goranboy (Er. Shahumyan) bölgesinin de bağımsız Karabağ devletine ait olduğunu ilan etmiştir. Ayrıca 2018 yılında Karabağ ihtilafı bağlamında bir gözlem misyonunun düzenlenmesi konusu gündeme geldiğinde Erivan bu misyonun Sovyet döneminde Dağlık Karabağ Özerk Bölgesinin idari sınırları içinde yer alan ancak savaşın sıcak evresi tamamlandığında Azerbaycanın kontrolünde kalmış olan ve Ermenistan ve Karabağdaki de facto Ermeni yönetiminin Azerbaycanın işgali altında olduğunu iddia ettiği Ağdere (Er. Martakert) ve Hocavend (Martuni) bölgelerindeki küçük bölgelerde bölgelerde gerçekleştirilmesini öne sürmüştür. Dolayısıyla bu ilke, esasen Ermeni tarafının savaşın sıcak evresinden sonra Bakünün kontrolünde kalan topraklar üzerinde hak iddia ettiğine işaret etmektedir. Altıncı ilkedeki ifadeler de, savaşın sıcak faslının sonrasında Ermeni mülteciler söz konusu olsa da, Azerbaycanın Ermenistana ait herhangi bir toprağı işgal etmediği için savaş nedeniyle Ermeni IDPlerden bahsedilemeyeceği gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, Goranboy, Ağdere ve Hocavend üzerindeki Ermeni iddialarının bir diğer ifadesi olarak görülebilir: Ermeni IDPler söylemi, Azerbaycanın Ermeni topraklarını işgal ettiği iddiasının yaygınlaştırılması amacıyla öne sürülmüş bir propaganda söylemi olarak karşımızda durmaktadır.

Dağlık Karabağ halkının kendi kaderini tayin hakkının *kesin tanınması* (vurgu eklenmiştir) hakkındaki üçüncü ilke AGİT Minsk Grubunun sürekli vurguladığı Helsinki Nihai Senedinin temel prensiplerinden toprak bütünlüğü prensibinin reddi anlamına gelmektedir.

Dördüncü ilke *(☀□□ά□□□ Karabağ Cumhuriyeti, Azerbaycanın saldırılarına karşı askeri harekâtları Azerbaycan topraklarına taşımaya varan orantısızca sert karşı eylemler için hazırdır*) açıkça yukarıda bahsi geçen cezalandırıcı savunma anlayışının bir ifadesidir. Bu anlayışın yukarıda bahsedilen sorunlarının yanında, Ermenistanın savunma anlayışının Karabağdaki *de facto* Ermeni yönetimi tarafından birebir benimsenmesi iki siyasi entiti arasındaki siyasi, ekonomik ve askeri bütünleşmenin bir diğer göstergesidir.

Yedinci ilke ise Ermeni tarafının Karabağdaki *de facto* Ermeni yönetiminin uluslararası alanda önce fiilen sonrasında ise *de jure* (hukuken) tanınması için insani argümanların arkasına sığınmasının çok sayıda örneğinden biri olarak karşımızda durmaktadır.

Bu ilkelerin her biri, Ermeni tarafının yayılmacı, saldırgan, uluslararası hukuku ihlal eden ve AGİT Minsk Grubunun yürüttüğü barış sürecini tıkayan tavrına birer örnek teşkil etmektedir. Bu ilkelerin ısrarla öne sürülmesi kaçınılmaz olarak Güney Kafkasyadaki gerilimi daha da üst seviyelere çıkartacaktır.

Birleşmiş Milletlerin kuruluşunun 75. yıldönümü ve Paşinyan ve Aliyevin yaptıkları konuşmalar

Bu ilkeler açıklandıktan üç gün sonra, **19 Eylül**de, bir açılışta verdiği bir röportajda Aliyev, Karabağ ihtilafıyla ilgili gerçekte anlamda bir müzakere sürecinin söz konusu olmadığını, sadece bir müzakere taklidinin söz konusu olduğunu ve Azerbaycanın bu oyun içinde yer almayacağını söylemiştir. Ayrıca, 2018de Paşinyanın iktidara gelmesiyle oluşan ümidin yine Paşinyanın Karabağ Ermenistandır gibi bilinçli provokatif söz ve tavırları nedeniyle yok olduğunu belirtmiştir.

Aliyev verdiği röportajda Ermeni tarafının son dönemde sıkça gündeme getirmeye başladığı ve AGİT Minsk Grubu formatının değişmesi anlamına gelen Karabağdaki *de facto* yönetimin müzakerelerde yer alması gerektiği iddiasına da değinmiştir. Bunun yanında, Ermeni tarafının işgal ettiği bölgelerde yürüttüğü yasadışı yerleştirmelere ve bu kapsamda Lübnandan getirilen Ermeni ailelere dikkat çekmiş ve bunun Cenevre Anlaşmasının ihlali olduğunu söylemiştir. Birleşmiş Milletlerin kararlarına gönderme yapan Aliyev, Ermenistanın işgal ettiği toprakların tümünden önkoşulsuz olarak çekilmesi gerektiğini, bunun Azerbaycanın barış sürecindeki tek koşulu olduğunu söylemiştir. Ermenistanın bir savaşa hazırlandığını da belirten Aliyev, Paşinyanın Karabağ, Ermenistandır sözüne cevap olduğunu düşündürten İkinci bir Ermeni devletinin kurulmasına hiçbir zaman izin vermeyeceğiz. Karabağ bizimdir. Karabağ, Azerbaycandır şeklinde sözler sarf etmiştir.[34]

Birleşmiş Milletlerin kuruluşunun 75. yıldönümü vesilesiyle **21 Eylül ve sonraki günlerde** düzenlenen toplantılar da iki ülke arasındaki gerginliğin

Aliyev ise çok daha doğrudan ve Karabağ ihtilafına dair hemen her hususa değindiği kapsamlı argümanlarla Ermenistanı hedef alan bir konuşma yapmıştır. Bu oldukça uzun konuşmanın özetini yapmak zor olsa olsa da şunların altı çizilebilir: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararlarına atıf yapan Aliyev, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması için işgalin sona erdirilmesi gerektiğini, ayrıca işgal nedeniyle Ermenistana uluslararası yaptırımların uygulanması gerektiğini belirtmiştir. İşgal nedeniyle ortaya çıkan mülteci ve IDP sorununa değinen Aliyev aynı zamanda Ermenistanın işgal ettiği bölgelerde yasadışı yerleşimler oluşturduğunu ve buralara Ermenileri yerleştirdiğini vurgulamış, bunun 1949 Cenova Sözleşmesinin ihlali olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca, Ermenistanın işgal ettiği bölgelerdeki doğal zenginlikleri ve su kaynaklarını da illegal olarak kullandığının da altını çizmiştir. Ermenistanın bölgede gerginliği tırmandırdığına değinen Aliyev, Ermenistan Savunma Bakanı Tonoyanın yeni topraklar için yeni savaş söylemine ve Paşinyanın sivillerden oluşan bir milis gücü oluşturulmasına dair açıklamalarını hatırlatmıştır.[36]

Bu açıklamalar göstermektedir ki, ne Ermenistan ne de Azerbaycan sert ve keskin bir söylem kullanmaktan imtina etmektedir. Taraflar, deyim yerindeyse birbirine meydan okumaktan geri durmamaktadır.

Sonuç

12 Temmuzda patlak veren Tovuz çatışmasından sonra geçen iki ayı biraz geçen süre boyunca Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki gerilimin hiç düşmediği görülmektedir. Taraflar, gerilimi düşürmeye çabalamaktansa birbirlerine meydan okuyan açıklamalar yapmaktan ve tavırlar sergilemekten imtina etmemişlerdir. Böylesi bir bağlamda, Ermenistanda kadınların askeri eğitim almaları ve milis gücünün kurulması gibi girişimler dikkat çekmektedir. Bu girişimler gerçekten askeri amaçlı tedbirler olarak düşünülmüş olabilir. Ancak, bu tip girişimlerin Ermenistan toplumundaki milliyetçi-militarist yaklaşımı daha da derinleştireceği de açıktır. Bu durum, Azerbaycan ve Ermeni toplumlarının yakın gelecekte ortak müştereklerde buluşabilme olasılığını daha da aza indirmektedir.

AGİT Minsk Grubunun yaptığı açıklamalarda her iki tarafa da sükûnet ve diyalog çağrısı yaptığı görülmektedir. Ancak, gerek barış görüşmelerin

Öyle anlaşılmaktadır ki, AGİT Minsk Grubu Güney Kafkasyada gözlemlenen eğilimin tersine döndürülüp barış sürecinin yeniden rayına oturtulması konusunda acilen somut adımlar atmazsa, son yıllardaki yegâne çabası olan sıcak çatışmaların engellenmesi uğraşı da boşa çıkacaktır.

Fotoğraf: AnnaHakopyan.am

[1] Turgut Kerem Tuncel, Azerbaycan-Ermenistan Sınır Hattında 12 Temmuz 2020de Patlak Veren Çatışma ve Karabağ İhtilafı Hakkında Değerlendirmeler, *AVİM*, Temmuz 23, 2020, erişim Eylül 25, 2020, https://avim.org.tr/tr/Analiz/AZERBAYCAN-ERMENISTAN-SINIR-HATTINDA-12-TEMMUZ-2020-DE-PATLAK-VEREN-CATISMA-VE-KARABAG-IHTILAFI-HAKKINDA-DEGERLENDIRMELER.

[2] Bu siteye https://haqqin.az/ adresinden ulaşılabilir.

[3] Минометы для бомбардировок Товуза выслала Сербия с помощью Грузии, Haqqin.az, Temmuz, 19, 2020, erişim Eylül 25, 2020, https://haqqin.az/news/184175.

[4] Georgia says no mortars were transported from Serbia to Armenia via Georgia, *Agenda.ge*, Temmuz 20, 2020, erişim Eylül 25, 2020, https://agenda.ge/en/news/2020/2308.

[5] Georgian govt denies weapons entered Armenia via Georgia, calls Azerbaijan a strategic partner, *Agenda.ge*, Temmuz27, 2020, erişim Eylül 25, 2020, https://agenda.ge/en/news/2020/2367.

[6] Giorgi Lomsadze, Azerbaijan blames Georgia for helping arm Armenia, *Eurasianet* , Temmuz 20, 2020, erişim Eylül 25, 2020, https://eurasianet.org/azerbaijan-blames-georgia-for-helping-arm-armenia.

[7] Azerbaijani president Aliyev: Georgia has prevented transit for arms supply for Armenia, *Agenda.ge*, Temmuz 21, 2020, erişim Eylül 25, 2020, https://agenda.ge/en/news/2020/2914.

[8] https://en.president.az/articles/40855

[9] Serbia mends fences with Azerbaijan after selling arms to Armenia, *Aljazeera*, August 07, 2020, erişim Eylül 25, 2020, https://www.aljazeera.com/news/2020/08/07/serbia-mends-fences-with-azerbaijan-after-selling-arms-to-armenia/.

[10] Baküdeki bazı Azerbaycanlı uzmanlar bu görüşü kendileriyle elektronik ortamda yapılan görüşmelerde ifade etmişlerdir.

[11] Tovuzda yaşanan çatışmayla uluslararası alanda ortaya çıkan tablonun bir değerlendirmesi için bk. Turgut Kerem Tuncel, Azerbaycan-Ermenistan Sınır Hattında 12 Temmuz 2020de Patlak Veren Çatışma ve Karabağ İhtilafı Hakkında Değerlendirmeler.

[12] Vuk Vuksanovic, An Unlikely Partnership in Trouble: Serbia and Azerbaijan, *RUSI* , Ağustos 19, 2020, erişim Eylül 25, 2020, https://rusi.org/commentary/unlikely-partnership-trouble-serbia-and-azerbaijan.

[13] Press Statement by the Co-Chairs of the OSCE Minsk Group and Personal Representative of the OSCE Chairperson-in-Office, *OSCE*, Temmuz 24, 2020, erişim Eylül 25, 2020, https://www.osce.org/minsk-group/458068.

[14] Tensions High Along Armenia-Azerbaijan Border After Days Of Skirmishes, *RFE/RL* , Temmuz 17, 2020, erişim Eylül 25, 2020, https://www.rferl.org/a/armenia-azerbaijan-tensions-border-skirmishes-nuclear-plant/30733038.html.

[15] Bir kıyaslama yapmak gerekirse, Ukraynanın doğusunda Karabağdan daha küçük bir alanda faaliyet gösteren AGİT gözlemcilerinin sayısı 700e yakındır. Abhazya ve Güney Osetyada sorunlarıyla ilgili olarak Gürcistanda 200 civarında gözlemci görev yapmaktadır.

[16] International Crisis Group, *Digging out of Deadlock in Nagorno-Karabakh*, Aralık 20, 2019, erişim Eylül 25, 2020, https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/caucasus/nagorno-karabakh-conflict/255-digging-out-deadlock-nagorno-karabakh.

[17] Joshua Kucera, Armenia-Azerbaijan: Is Monitoring of Occupied Territories Back on the Table? *Eurasianet*, Ocak 24, 2018, erişim Eylül 25, 2020, https://eurasianet.org/armenia-azerbaijan-is-monitoring-of-occupied-territories-back-on-the-table; International Crisis Group, *Digging out of Deadlock in Nagorno-Karabakh*.

[18] Press Statement by the Co-Chairs of the OSCE Minsk Group on the Upcoming Meeting of President Aliyev and Prime Minister Pashinyan, *OSCE*, Mart 09, 2019, erişim Eylül 25, 2020, https://www.osce.org/minsk-group/413813.

[19] Azerbaijani President Replaces Longtime Foreign Minister Amid Conflict Escalation With Armenia, *RFE/RL*, Temmuz 16, 2020, erişim Eylül 25, 2020, https://www.rferl.org/a/azerbaijani-president-replaces-long-time-foreign-minister-amid-conflict-escalation-with-armenia/30730529.html.

[20] Russian occupation forces hold military training in Georgias occupied regions of Abkhazia, Tskhinvali, *Agenda.ge*, Temmuz 09,2020, erişim Eylül 25, 2020, https://agenda.ge/en/news/2020/2182.

[21] Russias Putin Orders Massive Snap Military Drills, *The Defense Post*, Temmuz 17, 2020, erişim Eylül 25, 2020, https://www.thedefensepost.com/2020/07/17/putin-military-drills/.

[22] Bununla ilgili olarak, Kavkaz 2020 tatbikatının planlı bir tatbikat olduğu, Ermenistan dâhil olmak üzere, Rusya haricindeki ülkelerin tatbikata toplamda binin altında bir personelle katıldıkları, tatbikatın kapsadığı alanın Karadeniz, Güney Rusya, Kuzey Kafkasya ve Hazar bölgelerini içine alan Güney Askeri Bölge olduğu ve Azerbaycanın, Endonezya, İran, Kazakistan, Tacikistan ve Sri Lanka ile tatbikatın gözlemcileri arasında yer aldığı akılda tutulmalıdır.

[23] Vasif Huseynov, Azerbaijan, Turkey Hold Large-Scale Military Drills Amidst Escalation of Tensions With Armenia, *The Jamestown Foundation*, Ağustos 14, 2020, erişim Eylül 25, 2020, https://jamestown.org/program/azerbaijan-turkey-hold-large-scale-military-drills-amidst-escalation-of-tensions-with-armenia/.

[24] Ruslan Rehimov, Azerbaijani president receives Turkish defense minister, *Anadolu Ajansı*, Ağustos 14, 2020, erişim Eylül 25, 2020, https://www.aa.com.tr/en/turkey/azerbaijani-president-receives-turkish-defense-minister/1941294.

[25] https://en.president.az/articles/40686

[26] Joe Snell, Intel: Armenia's foreign minister in Egypt says Turkey undermines 'peace and stability in the region', *Al-Monitor*, Eylül 14, 2020, erişim Eylül 25, 2020, https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2020/09/egypt-armenia-foreign-ministers-yerevan-cairo-peace-partners.html#ixzz6YzAiVPpe.

[27] Azerbaycan Savunma Bakanlığı: Ermeni komutan esir alındı, Sputnik, Ağustos 23, 2020, erişim Eylül 25, 2020, https://tr.sputniknews.com/dunya/202008231042707923-azerbaycan-savunma-bakanligi-ermeni-sabotaj-ve-kesif-timi-komutani-esir-alindi-/.

[28] A group of Artsakh-born women participated in a seven-day combat training course on Anna Hakobyans initiative, annahakopyan.am, Eylül 02, 2020, erişim Eylül 25, 2020, https://annahakobyan.am/en/news/2020/09/02/a-group-of-artsakh-born-women-participated-in-a-seven-day-combat-training-course-on-anna-hakobyans-initiative/.

[29] Ani Mejlumyan, Armenia to create nationwide civilian militia, Eurasianet, Eylül 25, 2020, erişim Eylül 25, 2020, https://eurasianet.org/armenia-to-create-nationwide-civilian-militia; Armenia Defense Minister presents goal of proposed creation of nationwide militia, Armenpress, Ağustos 28, 2020, erişim Eylül 25, 2020, https://armenpress.am/eng/news/1026142.html.

[30] Ani Mejlumyan, Armenia to create nationwide civilian militia; PMs spouse Anna Hakobyan organizes voluntary basic military training for young women, *Armenpress*, Eylül 19, 2020, erişim Eylül 25, 2020, https://armenpress.am/eng/news/1028192.html.

[31] https://seferberlik.gov.az/az/military/news/detail/587.

[32] Russia to upgrade Armenia's air force, *Commonspace.eu*, Ağustos 31, 2020, erişim Eylül 25, 2020, https://commonspace.eu/index.php?m=23&news_id=5676.

[33] President of Artsakh tells 7 principles for NK conflict settlement, *Mediamax.am*, Eylül 16, 2020, erişim Eylül 25, 2020, https://mediamax.am/en/news/karabakh/39341/.

[34] https://en.president.az/articles/40855.

[35] https://www.primeminister.am/en/statements-and-messages/item/2020/09/22/Nikol-Pashinyan-Speech-UN/.

[36] https://en.president.az/articles/40937.

Yazar Hakkında :

Dr. Turgut Kerem Tuncel, Avrasya İncelemeleri Merkezi'nde (Ankara) kıdemli analisttir. Avrasya jeopolitiği, Geniş Karadeniz Bölgesi, Güney Kafkasya, Karabağ ihtilafı ve Türk-Ermeni ilişkileri hakkında çalışmalar yürütmektedir.

Atıfta bulunmak için: TUNCEL, Turgut Kerem. 2026. "AZERBAYCAN-ERMENİSTAN HATTINDA DÜŞMEYEN GERİLİM: TEMMUZ 2020 TOVUZ ÇATIŞMASI SONRASINDA GELİNEN NOKTA ." Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Analiz No.2020 / 34. Eylül 29. Erişim Kasım 11, 2026. https://avimbulten.org/tr/Analiz/AZERBAYCAN-ERMENISTAN-HATTINDA-DUSMEYEN-GERILIM-TEMMUZ-2020-TOVUZ-CATISMASI-SONRASINDA-GELINEN-NOKTA

Süleyman Nazif Sok. No: 12/B Daire 3-4 06550 Çankaya-ANKARA / TÜRKİYE
Tel: +90 (312) 438 50 23-24 • **Fax**: +90 (312) 438 50 26
@avimorgtr
https://www.facebook.com/avrasyaincelemelerimerkezi
E-Posta: info@avim.org.tr
http://avim.org.tr

© 2009-2025 Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) Tüm Hakları Saklıdır